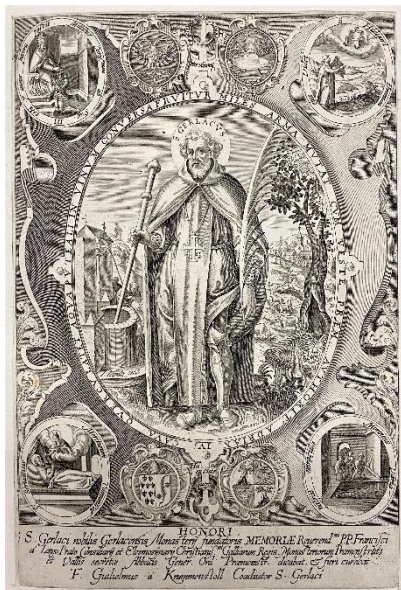

GRAVURE ST. GERLACH (correcties en aanvullingen)

In het vorige nummer van 't *Sjtegelke* schreef Jos Lodewick een bijdrage over een nieuw ontdekte gravure van Sint Gerlachus. Zoals dat gaat met deadlines was hij niet in de gelegenheid om tijdig het artikel voor een kritische redactie aan mij voor te leggen. Dat is spijtig want er blijkt wel een en ander aan toe te voegen. Zodoende spraken we af dat ik bij deze enige correcties en aanvullingen mag schrijven.

Op 8 februari 2020 was ik voor onderzoek te gast bij de 'Kunst-sammlungen der Fürsten zu Waldburg-Wolfegg' in Zuid-Duitsland, nabij Ravensburg. Daar wordt de vrijwel intacte verzameling bewaard die door de katholieke diplomaat prins Max Willibald van Waldburg-Wolfegg (1604-1667) werd bijeengebracht. Ze omvat meer dan 120.000 prenten uit heel Europa.

Deze grafiek is iconografisch geordend en ingebonden in boeken. In een folio-band met afbeeldingen van heiligen trof ik – zoals later bleek – een tot dan toe onbekende gravure aan van de heilige Gerlachus (afb. 1). Al geruime tijd koester ik een speciale belangstelling voor deze kluizenaar die een bijzondere heilige

is uit mijn vaderland Limburg. Met het oog op nader onderzoek fotografeerde ik de voorstelling, ongeveer ter grootte van A4 formaat (ook de precieze afmetingen moeten nog vastgelegd worden). Het is dus geen 'prentje' zoals Lodewick het in zijn verhaal noemt, maar een grote en belangrijke kunstgravure. Met welk doel de prent werd vervaardigd, is voorsnog niet bekend en vereist nader onderzoek. Peter Nissen suggereerde op Facebook dat de prent gemaakt kan zijn voor het boek *S. Gerlaci confessoris et eremitae vita* met een levensbeschrijving over de heilige, verschenen in Würzburg in 1609. Dat hebben we echter nog niet kunnen natrekken.

Als dat inderdaad zo is dan zou het kunnen zijn dat de op de prent vermelde Guilielmus (Wilhelm) a Krummenstoll dit project 'sponsorde' :

het drukken van boeken en graveren van prenten was immers een kostbare aangelegenheid. Als eerbetoon zal dan deze gravure zijn gemaakt waarmee hij als het ware prominent werd bedankt.

De prent, gegraveerd door de kunstenaar Johan Leipolt (1579-1642), heeft een uitgebreid iconografisch programma. Daarmee is hij van een heel ander kaliber dan de veel kleinere voorstellingen op de drie koperplaten die de afgelopen jaren werden teruggevonden (afb. 2, 3 en 4). Dat zijn 'bedevaartprentjes' of 'aanraakreliken': devotieprentjes die werden geheiligd door aanraking aan de relieken van de heilige. De kwaliteit van die voorstellingen is primitief en blinkt - in tegenstelling tot de grote gravure - niet uit door het vakmanschap van een gerespecteerde graveur. Dat was ook niet essentieel: de gezegende waarde van deze 'beeldeken' was belangrijker. Deze kleine prentjes dienden ter verering en herinnering aan een bezoek aan het graf van de legendarische Limburgse kluizenaar.

Jos Lodewick heeft in zijn verhaal een goede aanzet gegeven voor de interpretatie van diverse details op de prent, zoals de vier bijzondere medaillons in de hoeken. Voor katholieken was het 'beeld' in de zeventiende eeuw belangrijk. Behalve als informatiedrager diende het als hulpmiddel bij het gebed. Heiligenlevens inspireerden de gelovigen tot het navolgen van zijn of haar deugden. Door beelden, relieken, schilderijen en prenten stond de gelovige als het ware visueel en tastbaar in direct contact met het onderwerp van de meditatie.

De Contrareformatie kende vanaf de zestiende eeuw tot aan het einde van de zeventiende eeuw in West-Europa een bloeitijd voor katholieke religieuze grafiek. Protestanten hadden immers alle 'beelden' met de beeldenstorm vernietigd en verbannen: het beeld mocht daar enkel nog als didactisch hulpmiddel worden aangewend. Heiligenverering was voor protestanten taboe. Deze prent van Gerlachus is omstreeks 1620 gemaakt toen godsdiensttwisten overal in Europa actueel waren.

De prent verdient dan ook nadere bestudering en de bijdrage van Jos Lodewick is daartoe een goed startpunt dat hopelijk een vervolg zal krijgen, want dit soort van voorstellingen geven véél meer informatie dan dat op het eerste gezicht lijkt. En wie weet wat voor moois daar nog uit voort kan komen.

Dr. Evelyne M.F. Verheggen
Leiden, september 2022